

Берченко Григорій Валерійович
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
к. ю. н., асистент кафедри
конституційного права України

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО: ОСНОВНІ СУЧАСНІ КОНЦЕПЦІЇ

Виходячи з принципового визнання актуальності ідеї громадянського суспільства на нинішньому етапі, існують досить великі розбіжності у інтерпретації цього поняття.

Поняття громадянське суспільство все частіше вживається як у нормативних актах, юридичних дослідженнях, в політологічних оглядах, так і в повсякденному житті. Проте на відміну від інших термінів, що мають чітко окреслені рамки вживання, цей термін має дуже широку сферу вжитку — від суб'єкта правовідносин до суспільного ідеалу

Проаналізувавши існуючі підходи до визначення громадянського суспільства, на наш погляд, можна виокремити три основні підходи до інтерпретації цього поняття: широкий, дихотомічний і вузький. Розглянемо кожний підхід окремо.

ШИРОКИЙ ПІДХІД

При такому підході поняття громадянського суспільства ототожнюється з поняттям суспільства.

Критикуючи широкий підхід до інтерпретації поняття громадянського суспільства, О. В. Петришин зазначає, що ототожнення громадянського суспільства із суспільством у цілому або з державою в її найширшому розумінні як певної країни є недоцільним.

Б. Г. Капустін слушно запитує: «яка реальність стоїть за поняттям громадянського суспільства, що є тотожним поняттю суспільства? Адже існує відоме правило «бритви Оккама», що забороняє «множити сутності». Чи потрібно нам тоді особливе поняття громадянського суспільства?». З широкого підходу витікає, що предикат «громадянське» в «громадянському суспільстві» є, за великим рахунком, ні до чого.

Тому слід погодитися з А. Ф. Колодій, що не слід змішувати «суспільство» як людську спільність взагалі з категорією «громадянське суспільство», яке займає певне місце в суспільній системі, має свою структуру й культурні особливості.

ДИХОТОМІЧНИЙ ПІДХІД

Прихильники дихотомічного підходу наполягають на жорсткому поділі держави і громадянського суспільства. Причому до громадянського суспільства включаються усі сфери, які не підконтрольні державі. Таким чином, в структуру громадянського суспільства включаються всі сфери життя суспільства (економічна, політична, культурна, релігійна тощо).

На нашу думку, загальним недоліком підходу, відповідно до якого виокремлюються лише дві сфери: держава та громадянське суспільство, є те, що структура громадянського суспільства визначається за «залишковим принципом», тобто шляхом виключення із соціального життя державного начала і деяких аспектів публічного права. Проблема в тому, що поділ на державну сферу і сферу громадянського суспільства не дає нам розуміння природи громадянського суспільства.

При такому підході до визначення громадянського суспільства домінує не системний,

а вірогідний набір ознак. Його структура визначається за «залишковим принципом», тобто за вирахуванням з соціального життя державного начала і деяких аспектів публічного права. Такий підхід не стільки відкриває істину, скільки ховає її, призводячи до чергової помилки.

Взагалі дихотомічні класифікації — це поділ за наявністю або відсутністю ознаки. Дихотомічний поділ привабливий своєю простотою, але має недолік: при розподілі обсягу поняття на два суперечні поняття щоразу залишається вкрай невизначеною та його частина, до якої належить частка «не».

ВУЗЬКИЙ ПІДХІД

Вузький підхід до інтерпретації поняття «громадянське суспільство» пов'язаний з розмежуванням сфери громадянського суспільства з політичною сферою суспільства (до якої належить держава), а також з економічною сферою (до якої належить ринок).

Яке ж місце в такому випадку займає громадянське суспільство у суспільній системі в цілому? До якої сфери суспільного життя його слід відносити?

Як складна соціальна система, суспільство взагалі складається з підсистем різних рівнів. Підсистемами першого рівня, на думку А. Колодій, можна вважати сфери (царини) суспільного життя: політичну, економічну, соціальну, духовну, сімейну.

Відомий соціолог Т. Парсонс писав, що соціальна система або організація включає економіку, політику, соціетальне співтовариство і інститути соціалізації (підтримання культурних зразків). Розрізнення чотирьох зазначених підсистем носить функціональний характер. Воно проводиться на основі чотирьох первинних функцій, притаманних будь-яким системам дії, — це функції відтворення зразка, інтеграції, цілеполягання та адаптації.

Для Т. Парсонса соціетальне співтовариство є інтегративною підсистемою суспільства (поряд з підсистемою відтворення зразка (фідучіарною системою), політикою і економікою); його функція полягає в тому, щоб інтегрувати диференційовану соціальну систему шляхом інституціоналізації культурних цінностей як соціально прийнятних норм. Диференціація соціетального співтовариства від культурної, економічної

та політичної підсистем здійснювалася, згідно Т. Парсонсу, в ході трьох сучасних революцій: промислової, демократичної та освітньої. Організаційною формою соціетальної спільноти, аналогічній бюрократії в рамках державного устрою або ринку в економіці, Т. Парсонс вважає принцип асоціацій.

• • • • •

Богиня Тетяна Юріївна
 Інститут держави і права
 імені В. М. Корецького НАН України,
 аспірант, відділ правових проблем політології

ДОСВІД КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНСТИТУТУ ЛОБІЗМУ НА НАДНАЦІОНАЛЬНОМУ РІВНІ (НА ПРИКЛАДІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ)

Створення Європейського Союзу з самого початку супроводжувалося активною участю міжнародних громадських організацій, представників влади європейських країн засновників ЄС, лобістський вплив яких було фактично легалізовано, як при створенні ЄС, так і при подальшому його функціонуванні.

Прародителем конституційного правового регулювання лобістської діяльності в ЄС стало прийняття в 1952 р. резолюції Ради Європи, яка передбачала консультації з громадськими організаціями. Лобістські структури, що представляють інтереси європейських корпорацій, починають формуватися в Брюсселі майже одночасно зі стартом європейського інтеграційного проекту, ознаменованого підписанням в 1957 році договору про заснування Європейського економічного співтовариства. Вже в 1958 році в Брюсселі засновані дві групи тиску, які досі вважаються одними з найбільш впливових лобі Брюсселя. Перша з них — Комітет аграрних організацій в ЄС (Комітет сільськогосподарських організацій у країнах ЄС / СОРА, в даний час — Кубок-COGECA), що лобіює інтереси європейських фермерів в рамках єдиної аграрної політики